

דף שבועי

בס"ד

פרשת ואתחנן, תשפ"א, מספר 1428

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶל־הֵינּוּ ה' אֶחָד" (דב' ו:ד) – הדינמיקה של הגאולה שמעון אליעזר הלוי ספירו

מאלמנטים שונים: גוף ונפש, שכל ורגשות, יצר טוב ויצר הרע וכו'. אולם א-להים הוא בתכלית הפשטות עד כדי כך, שבתחום ההכרתי הרמב"ם אומר: "שהוא הידוע והוא הידוע והוא הדעה עצמה"⁵.

3) אחד במשמעות של מיוחד: דהיינו, שאין דומה לו בשום פנים ואופן (singular).

הקב"ה אינו שייך לשום סוג או מין ולכן אי אפשר להגדיר אותו,⁶ אבל אפשר להסביר את המיוחדות שלו לפי מה שאמר הרמב"ם, שרק א-להים הוא "מחויב המציאות"⁷. דהיינו, מציאותו קיומית ואילו המציאות של כל דבר אחר בעולם היא מקרית וזמנית. א-לוהים הוא הבורא לא רק במובן שהוא הסיבה למציאות של העולם, אלא שהוא ממשיך לקיים אותו, וכך אומר הרמב"ם: "אם יעלה על הדעת שהוא (א-להים) אינו מצוי, אין דבר אחר יכול להימצאות". כביכול הקוסמוס הוא רק מחשבה בהכרה של הקב"ה, ואם לרגע הוא יפסיק לחשוב על העולם, הכול ייעלם. רעיון זה נרמז בפסוקים: "אין עוד" (דב' ד:לט), אפס זולתו, ו"אין עוד מלבדו" (שם:לה). המלבים מפרש ברוח זו את משמעות שמו של הקב"ה: "אֶהְיֶה שְׁלַחְנֵי אֱלֹהִים" (שמ' ג:יד):

כשאנו אומרים שם "אהיה" שהוא מודה שהוא עצם מחויב המציאות הכולל בתוכו כל השלמות בעולם, כך שכל השבחים והתיאורים שאומרים על השם יתברך אין מוסיפים שם דבר על עיקר השם.

חשוב לציין שהעיקרון של "ה' אחד" שונה מכל התיאורים האחרים כמו 'כול יכול', 'יודע הכול', או 'ממלא-כל עלמין'. השוני הוא בזה שאלה מושגים המייצגים תכונות סטטיות של א-להים, מבודד מכל דבר, ואילו התואר ה' אחד, הכולל "ואין בלתו", שולל את המציאות של דברים מסוימים בעולם, ולמעשה מקשר את אמיתותו למה שמתרחש בחברה האנושית. נסביר זאת בסיוע של פסוק מפורסם מזכריה: "וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי ה' אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד" (יד:ט). ידוע

הפסוק המפורסם "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶל־הֵינּוּ ה' אֶחָד", הידוע כפתיחה לפרשה הראשונה של מצוות קריאת שמע, הוא משפט הצהרתי הכולל שתי הצהרות: האחת שה' הוא "אֶל־הֵינּוּ", דהיינו שיש לו יחס מיוחד לבני ישראל, והשנייה שה' הוא "אֶחָד".

במאמר זה ברצוני להתמקד במשמעות הרב שכבתית של התואר "אֶחָד" כשהוא מתייחס לא-להים, וגם להסביר מה כל כך חשוב בפסוק זה, שהוא זכה להיות מהפסוקים הראשונים של התורה שיהודי לומד וקורא, והפסוק האחרון היוצא מפיו של היהודי לפני מותו.¹

אין ספק שהעיקרון של ייחוד א-להים מרכזי ליהדות כולה, כפי שמשתקף מהאיסור של עבודה זרה שחומרתו מודגשת בכל ספרי התורה והנביאים.² בכל זאת נדמה, שהאמונה בעצם מציאות א-לוהית, שיש לעולם בורא ומנהיג, חשובה יותר. לפי ההיגיון היא אף קודמת לאמונה בייחודו (למי שאינו מאמין בא-להים אין טעם לדבר על ייחודו). ואכן, לפי ספר "חובת הלבבות", הפסוק שבכותרת הוא קודם כול ציווי להאמין במציאות א-לוהית,³ וזה פירושו:

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" – אתם חייבים לחקור כדי להבין ולהאמין.

"ה'" – שיש א-להים, כוח עליון בעולם. "אֶל־הֵינּוּ" – שיש לו יחס מיוחד לעמנו מימי האבות.

"ה' אֶחָד" – הוא אחד ואין יחיד כייחודו. לכן קריאת פסוק זה בכוונה אישית נקראת: "קבלת עול מלכות שמיים".⁴

המשמעויות של "ה' אֶחָד":

1) אחד במשמעות מספרית: אחד ואין שני. יש רק א-לוהים אחד, כמו שכתוב: "רְאוּ עֵתָה פִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֶל־הֵינּוּ עֲמָדִי" (דב' לב:לט).

2) אחד במשמעות של פשטות: הוא אינו מורכב. האדם, למשל, למרות שהוא יחיד הוא מורכב

* שמעון א' הלוי ספירו הוא פרופ' אמריטוס בבית הספר ללימודי יסוד באוניברסיטת בר-אילן.

1 "יצתה נשמתו באחד" על רבי עקיבא ברכות סא ע"ב. ובפרט, זהו האיסור הראשון בעשרת הדיברות (שמ' כג:).

3 רבינו בחיי, ספר חובת הלבבות, שער הייחוד.

4 משנה ברכות ד, ב.

5 הלכות יסודי התורה ב, י.

6 במובן פורמלי, "הגדרה" היא קביעת הסוג שאליו שייך הדבר המוגדר, יחד עם אפיון השוני שלו, כגון: A man

is a rational animal

7 הלכות יסודי התורה א, ב.

(שמ' לב:יב). הגורם של חילול השם הוא המכריע תמיד, וצריך לשקול איך מעשה מסוים ישפיע על שם ה' בעולם. לכן אמר הנביא יחזקאל בשם ה':

וַיָּבֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיַּחֲלִלוּ אֶת שֵׁם קְדוֹשִׁי בְּאֵמֶר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמֵאֲרָצוֹ יֵצְאוּ. וְאֶחְמַל עַל שֵׁם קְדוֹשִׁי אֲשֶׁר חָלְלוּהוּ בְּבֵית יִשְׂרָאֵל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה. לָכֵן אָמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲ-דְנִי ה' לֹא לְמַעַנְכֶם אָנִי עוֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קְדוֹשִׁי אֲשֶׁר חָלַלְתֶּם בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם" (לו:כ-כד).

ולחפך, כשיקבצם ה' ויחזירם לארצם, יתגדל ויתקדש שם ה' בעולם. שכן, לפי הנביא, הימצאותם של ישראל בגלות היא חילול ה' בעיני העמים. חז"ל ניסחו את התופעה הזו ככלל קבוע: "לפעמים הוא (א-להים) עושה בשביל עמו ונחלתו ופעמים הוא עושה בשביל שמו הגדול".¹¹ סביר להניח, שאמונה בכלל הזה הייתה הבסיס לאופטימיות של הרמב"ם כשכתב: "כבר הבטיחה התורה שסוף ישראל לעשות תשובה, בסוף גלותן ומיד הם נגאלין" (הלכות תשובה ז, ב). כלומר "בסוף גלותן" יעשה א-להים משהו כל כך מרשים שבעקבותיו יחזרו ישראל למוטב.¹²

לסיכום: הפסוק "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל" וגו' מבטא את יסוד היסודות של היהדות. דהיינו, שיש א-להים ושהוא אחד ומיוחד בכל המובנים שתיארנו. לכן, קריאתו בכוונה היא ביטוי לקבלה אישית של מלכות שמיים, וגם כיוון שהפסוק כולל את העניין של ממשלה מעשית, הוא ערובה לגאולה. כלומר, הוא מוודא שבהכרח יבוא היום ששם ה' יהיה מבורך בכל העולם, ואז יהיה ה' אחד ממש. לכן נאה ויאה שקריאת שמע תהיה מן המצוות הראשונות שהיהודי מקיים, וכשהוא עומד להיפרד מהעולם שעדיין לא נגאל, קריאת הפסוק היא קריאה של ציפייה, עידוד וסיסמת הקרב של היהדות, שנצח ישראל לא ישקר.¹³

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף בדוא"ל.
 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שהמילה "שם" יכולה להתייחס לשם-עצם פרטי, כמו שראינו למעלה בקשר לשם "אהיה", וגם במובן של פרסום (reputation) – איך אחרים מתייחסים אליו. נחזור לזכריה; כשהנביא אומר שרק "ביום ההוא יְהִי־ה' שֵׁם ה' אחד, דהיינו שכל העולם יכירו ויאמינו שה' אחד עם כל מה שמשמע מכך, זה מובן היטב. אבל מהו הפירוש לאמירה שה' עצמו יהיה "אחד" רק ביום ההוא? והרי הוא היה הווה ויהיה אותו א-להים שאינו משתנה מעולם ועד עולם!?! התשובה היא שייחוד הא-להים כולל גם את העניין של שלטון וממשלה.⁸ כלומר, אם אכן ה' הוא א-להים ואין בלתו, היה צפוי שרצון ה' ישלוט למעשה בהיסטוריה. במידה שאין זה המצב, דהיינו שיש אומות ותרבויות שכופרות בעיקר ומשפיעות על הציבור לרעה, יש כאן פגיעה באופן ישיר בעצם ייחודיותו של ה'. הרי מציאות כזו מוכיחה שיש בלתו כוחות זרים בעולם, הקובעים עובדות בניגוד לרצון ה'! לפי הנביא, התיקון יגיע רק "ביום ההוא", כשהיה "ה' לְמַלְךְ עַל כָּל הָאָרֶץ". כך הנביא מקשר בין אחדות ה' למלכות ה'. הדמיון ביניהם הוא ששניהם תלויים באופן משמעותי באלמנטים חיצוניים כדי להגיע לשלמותם.

ידוע ש"אין מלך בלא עם". פירושו, שעצם ההגדרה של "מלך" מרמזת שהוא מולך על אחרים, והם צריכים להכיר בו כ"מלך", לקבל את מרותו ולציית לדבריו. כן הדבר כמו שראינו בייחוד השם. דברי הנביא זכריה מבוארים עתה: 'וְהָיָה, ביום ההוא בעתיד, במישור ההיסטורי, יהיה ה' מוכר ומקובל כ"מְלֶכֶךְ עַל כָּל הָעוֹלָם. אז, לא רק שם ה' יהיה "אֶחָד" אלא גם במישור המטאפיסי יהיה ה' אֶחָד'. התלות הזו של מלכות ה' ואחדות ה' במעשי בני אדם מסבירה למה בשניהם אפשר להשתמש בפועל יוצא כמו: "להודות לך ולייחדך באהבה", או "כדי שתמליכוני עליכם" (ר"ה טז ע"א; לד ע"ב). נוסחה זו משקפת את החלק הפעיל של האדם בהגשמה מלאה של מלכות א-להים ואחדותו.⁹

הקשר היסודי הזה, בין המצב של שם ה' בעולם ושלמות יחידותו, מאפשר לנו להבין היבט חשוב של דרך ה' בהיסטוריה. לפי השקפת התורה, א-להים אינו רק הבורא (א-לוהי השמיים), אלא גם המנהיג (א-לוהי הארץ), המצווה והשופט: "כִּי כָל דְרָכָיו מִשְׁפָּט" (דב לב:ד). ממבט ראשוני אפשר להסיק שא-להים פועל רק לפי העיקרון של שחר ועונש; להעניש רשעים (מבול, מגדל בבל, סדום) או להושיע צדיקים (נח, האבות, בני ישראל במצרים). אבל יש עיקרון נוסף שעל פיו א-להים נאלץ, כביכול, לפעול, והוא – לשמור על שמו הגדול. כבר משה בן עמרם השתמש בעיקרון זה כשטען לפני א-להים שיכפר על עוון בני ישראל: "לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאֶם לְהִלָּךְ אֶתֶם בְּהָרִים"¹⁰

⁸ בְּכָל הָאָרֶץ" (שמ' ט:יד); "לְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ" (שם:טז).

¹¹ מבוסס על שני פסוקים דומים/שונים: "כִּי לֹא יִטֹּשׁ ה' עַמּוֹ וַיַּחֲלִתּוּ לֹא יֵצֵא" (תה' צד:יד); "כִּי לֹא יִטֹּשׁ ה' אֶת עַמּוֹ בְּעֵבֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל" (שמ"א יב:כב). ראו ילקוט שמעוני, תה' צד.

¹² עיינו סנהדרין צז ע"ב.

¹³ רק במנחה בשבת, שהיא מעין עולם הבא, השומר שבת שמח במלכות ד', ומרשה לעצמו להכריז: "אתה אחד ושמך אחד" כבר עכשיו.

⁸ משה חיים לוצאטו, דעת תבונות, הוצאת "הוד", לונדון תש"ד, עמ' יב-יג.

⁹ לכן הפסוק האחרון (מן התורה) של סדר מלכויות בתפילת מוסף של ר"ה הוא "שמע ישראל", אף על פי שהמילה "מלך" אינה נמצאת בו.

¹⁰ אין ספק שהמטרה המיידית של המאבק בין משה לפרעה הייתה להוציא את בני ישראל ממצרים, אבל המטרה שעומדת תמיד ברקע היא: "בְּעֵבֹר תִּדַּע כִּי אֲנִי כֹמֵן